

Hagyományteremtő szándékkal indította útjára 2003 telén a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteménye „Az évszak műtárgya” kamarakiállítás-sorozatot. A sorozat fő célja, hogy rendszeresen a közönség elé tárja a gyűjteményben folyó munka eredményeit: egy-egy újonnan megszerzett, illetve restaurált művet, vagy olyanokat, amelyekről új és bemutatásra érdemes tudományos eredmények születtek.

A jogellenes műkereskedelem gyakran helyrehozhatatlan károkat okoz a nemzeti, illetve az európai kulturális örökségben. Egy régészeti leletnek a lelőhelyről történő ellopásával vagy a lelőhely feldúlásával gyakran teljes mértékben megsemmisül minden, a műtárgyhoz köthető régészeti, történelmi vagy tudományos információ.

Az Antik Gyűjtemény 1996 óta igyekszik összegyűjteni és gondozni a magyar határon lefoglalt, külföldi eredetű régészeti leleteket. Az eltelt másfél évtized során az illetékes állami

A magyar határon lefoglalt ókori műtárgyak

intézmények – Nemzeti Adó- és Vámhivatal, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal – mára gördülékeny együttműködésének eredményeként mintegy 4000 tárgy került a gyűjtemény letéti raktárába, a múzeum saját antik tárgyaitól külön nyilvántartva. S egy múzeumi kutatóhely eleve kínálta a megoldást, hogy a régészet módszereivel kezdjük el tanulmányozni ezt az anyagot, hogy következtetéseket tudjunk levonni a műtárgycsempészés sajátosságairól és – végső célként és a visszaadás reményében – ki tudjuk deríteni a származási országot.

A máig a múzeumba került csempészanyag nem tartalmaz különleges értékű műalkotásokat, ezek külön útvonalon kerülhetnek forgalomba. Kiemelkedik egy ezüstcsésze, amelyet 2003-ban foglaltak le Lökösházán. Peremén görög nyelvű felirat fut körbe, amely szerint Sósos két fia, Antiochos és Kalliklés ajánlották fel fogadalmi ajándékkul Apollón számára. A Kr. u. 3. században készülhetett a római birodalom egyik görög nyelvű provinciájában.

A tárgyak zöme azonban ókori tucatáru, elsősorban fém tárgy: ruhakapcsoló tű (fibula), gyűrű, kulcs. Feltehetően egy-egy régészeti lelőhely fémkeresővel történő átkutatása során kerülhettek elő. Az ép darabok mellett sok fémtöredék is található. Ezek csempészése nyilván nem műkereskedelmi értékükkel magyarázható, hanem beolvasztva alkalmas nyersanyagul szolgálhatnak műtárgyhamisítók számára. A lelőhelyek megbolygatása során más anyagból készült tárgyak is előkerülhetnek, a leggyakrabban mécsesek, üvegek. Általában nagy területeken elterjedt típusokról van szó, ezért a pontos származási hely meghatározása szinte reménytelen. Az anyag tanulmányozásakor az derült ki, hogy sok hamisítvány is található közöttük. A műtárgyhamisítás tehát szorosan összekapcsolódik az illegális műkereskedelemmel, és nem csak nagy összegért eladható darabok készítésére irányul.

A Battonyán 1996-ban lefoglalt együttes egy terrakotta ifjúsobrot is tartalmazott. Hellénisztikus kori eredetként a műkereskedelemben jó áron eladható darab lenne. Kialakítása alapján azonban egyértelmű, hogy hamisítványról van szó. A bal csuklón összecsavart köpeny és a lábak alatt lévő két külön talapat nem jellemző ókori alkotásokra. Szintén árulkodó jel, hogy az ifjú jobb kezében tartott markolat teteje nem töredékes, hanem csonknak készült. A darab nagyon hasonlít egy híres görög márványszoborra, amely Agiast, a Kr. e. 5. század egyik népszerű atlétáját ábrázolja, és amelyet Agias egy ké-

sői leszármazottja állítottott fel a delphoi Apollón-szentélyben. A battonyai ifjú készítéséhez ennek a márványszobornak az elől- és hátulnézeti képe adhatott mintát. Az ifjúsobor ugyanis ebben a két nézetben viszonylag jól kidolgozott, pontosan követi feltételezett előképét, az oldalnézeten azonban sem a test vastagsága, sem a kialakítása nem megfelelő. Mindezek alapján kezdő hamisító műhely termékéről lehet szó.

Ennél jóval nagyobb tudással rendelkezik a Komáromban 1996-ban lefoglalt bronzszobor mestere. A félmeztelen Ve-

nus-szobor kezdetben a római császárkor kiemelkedő alkotásának tűnt. A szobor alaposabb vizsgálata során derült ki, hogy a felületet fedő patina néhány helyen lekopott, és alatta előbukkant a fényes fém felület. Ez meglehetősen különös, mivel az ókori bronzszobrokat jól tapadó patinaréteg jellemzi. Feltűnő továbbá, hogy a félmeztelen, álló Venus-ábrázolások két alapvető típusa közül egyik sem felel meg a szobor testtartásának: az Anadyomené-típus esetében a tengerből kilépő Venus a hajához emeli kezét, a Pudica-típusnál pedig szemérmét takarja el. A komáromi Venus azonban felemelt jobb karjával lándzsát tarthatott, a bal kezében tartott tárgy pedig azonosíthatatlan. Az MTA Geokémiai Kutatóintézet Archeometriai Kutatócsoportja által végzett vizsgálatok megerősítették a fentiek alapján felmerült gyanút a tárgy eredetiségére vonatkozóan. A bronz összetétele, a szemcseközi korrózió mértéke és a korróziós termékek tulajdonságai is mind arra utalnak, hogy nem az ókorban készült. A komáromi szobor esetében tehát szintén hamisítványról van szó, de nagyon jó minőségűről, amely könnyedén megtéveszthette volna vásárlóját.

Egészen más történet rekonstruálható ahhoz a márványszobor-töredékhez, amelyet nyolc hasonló darabbal együtt foglaltak le 2003-ban a rózskei határállomáson. Félköríves talapzat, a rajta álló férfialaknak csupán a lábfeje maradt meg. Jobbján bikafej, baloldalt a szobortámaszték töredéke. A talapzat latin nyelvű felirata alapján Hercules Invictus számára ajánlották fel. A szobor Herculest ábrázolhatta, a bikafej szarvai között kivehetők a fejre támasztott bunkósbot végének körvonalai. Néhány további töredék szintén Hercules ábrázolásához kapcsolható, és a darabok egységes állagát is figyelembe véve régészeti értelemben is azonos leletegyüttesbe tarthatnak. Feltehetően egy Hercules-kultuszhelynek lehettek a római császárkorban készült fogadalmi ajándékai. Töredékek lévén műkereskedelmi értékük nem jelentős, különösen ha az együttes szétszóródik. A lelet tudományos értéke azonban sokkal nagyobb: egy antik szentélyre utal, amelynek kifosztása napjainkban zajlik. Talán a még le nem zárult archeometriai vizsgálat, a márványfajta meghatározása segíthet a szobrok készítési helyének megállapításában, és így a kirabolt szentély azonosításában, talán megóvásában is.

Az Antik Gyűjtemény a határon lefoglalt műtárgyak összegyűjtése és gondozása mellett egy adatbázist is létrehozott számukra (<http://www2.szepmuveszeti.hu/kalypso>). Lopott és körözött tárgyakról több nemzetközi adatbázis is tartalmaz adatokat, de a rablásátások során előkerült darabok ezekben nyilvánvalóan nem szerepelnek, hiszen korábban nem voltak ismertek. A Kalypsó nympháról elnevezett adatbázis remélhetőleg hozzájárul ahhoz, hogy ezek a darabok valamennyi érdekelt fél részére hozzáférhetővé váljanak. Ez egyrészt támogatja a hatóságok munkáját, másrészt segítséget nyújthat ahhoz, hogy ezek a műtárgyak bekerüljenek a tudomány vérkeringésébe, és szerencsés esetben visszajuthassanak eredeti származási helyükre.

Lakatos Szilvia

Az évszak műtárgya – 2011. nyár
Szépművészeti Múzeum

Reneszánsz Csarnok

2011. június 6. – augusztus 28.

A fényképeket Máttyus László készítette